

Outi Salminen: Entisestä Jugoslaviasta tulleiden pakolaisten kotoutuminen. "Täällä on kaikki hyvin, mutta..." Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 1997:9. Helsinki 1997. 93 s.

Maassamme asuu lähes 80 000 ulkomaalaista. Tulijat puhuvat yhteensä yli sataa kieltä. Pakolaisia maahanmuuttajista on noin viidennes. Toiseksi suurimpana pakolaisryhmänä on entisen Jugoslavian alueen tulijat eli yhteensä noin 4 000 henkeä. Aivan viime aikoina on virinnyt voimakas kiinnostus tänne muuttaneita kohtaan. Tuloksia on tehty tieteellisinä opinnäytteinä (väitöskirjoista mainittakoon Matinheikki-Kokko 1997; Valtonen 1997), komiteamietintöinä sekä erillisinä hallinnon tuottamina raporteina.

Outi Salminen keskittyy siis entisen Jugoslavian alueen pakolaisiin. Tutkimusteemana on tulijoiden kotoutuminen. Otsakkeeseen on valittu käsittehirviö (kotoutuminen), jolla tekijä tarkoittaa maahanmuuttajien integroi-

tumista (vrt. esipuhe, jossa tekijä ilmoittaa tutkivansa jugoslavioiden integroitumista). Termi kotoutuminen lanseerattiin julkisuuteen talvella 1997 ilmestyneessä Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan mietinnössä. Suomi on integroitumassa Eurooppaan. Olemmeko siis federalistisesti kotoutumassa sinne? Tuskinpa. Olisikohan syytä tulevaisuudessakin käyttää integraatiosta tuttua ja turvallista sopeutumiskäsitettä (Lappiin muuttajat ilmeisesti kotautuvat, jolloin kantasanana on kota).

Tutkimus sinällään alkaa erittäin miellyttävästi, sillä sen alkuun on sijoitettu viisikielinen yhteenveto. Maahanmuuttajat pystyvät siis jossain määrin itsekin perehtymään heitä koskeviin raporteihin. Tutkimuksen rakenne on johdonmukainen ja toisaalta perinteinen: ensin tekijä selvittää lähtöalueen historiallista taustaa, sen jälkeen seuraavat teoreettinen tarkastelu, empiirinen osa ja lopulta yhteenveto. Julkaisun helmenä pidin toista lukua eli nimenomaan entisen Jugoslavian alueen historiallista taustaselvityä. Tekijä on tiivistetysti tuonut esille konfliktin historialliset juuret. Ei näemmä ole enenkään ollut helppoa alueen asukkailla.

Tutkimusaineisto on kerätty kiitettävän monesta eri lähteestä, mm. tilastoja, viranomaiskyselyjä ja haastatteluja hyödyntäen. Välillä lukijan on hieman vaikea hahmottaa, minkä aineiston analyysistä kulloinkin on kyse. Joka tapauksessa Outi Salminen on hyvä kirjoittaja ja terävä havainnoitsija, joten teksti on kokonaisuutena ottaen nautittavaa luettavaa. Osin tulokset ovat odotettu-

ja, osin yllättäviäkin.

Odotettu ja toisaalta surullisenkin havainto on se, että tulijoiden lapset alkavat pian puhua suomea keskenään. Näin he vääjäämättömästi liukuvat kielellisesti (ja sitä kautta sosiaalisesti ja emotionaalisesti) eroon muusta perheyhteisöstään. Vaikka tietoutta äidinkielen tärkeydestä on, niin jättävätkö viranomaiset kertomatta vanhemmille, kuinka kotona olisi "taisteltava" äidinkielen puolesta? Ja eikös ole tutkittu asia, että vahva äidinkieli edesauttaa uuden kielen eli yleensä suomen oppimista.

Toinen keskeinen havainto – jota tekijä ei tosin paljoakaan tarkastele – liittyy Suomen harjoittamaan siirtolapolitiikkaan. Tutkittavat pakolaiset sijoitettiin yhteensä 94 kuntaan, joista he pian aloittivat jatkomuuton. Kahdeksan haastateltua perhettä 20:sta oli muuttanut pois sijoituskunnastaan. Tärkeimpänä lähtösyynä mainittiin sijoituskunnan pieni koko (vrt. sivu 42).

Kolmas keskeinen havainto koski pakolaisten korkeaa työttömyysastetta, joka oli nelinkertainen kantaväestöön verrattuna. Vaikka monessa aikaisemmassa tutkimuksessa ja selvityksessä on tuotu selkeästi esille se, että työ (so. työllistyminen) on integroitumisen keskeinen elementti, ei työttömyys juurikaan laske. Lienevätkö viranomaiset kotoutuneet ajatuksen maahanmuuttajien korkeasta työttömyydestä. Olemmeko tällä asenteella ja kehityksellä luomassa erityissyryjäytyneiden ryhmän tulevaisuuden Suomeen?

Raportin ehkä heikoimpana lenkinä pidin sen teoreettista osuutta. Luvussa kolme tekijä

johdattelee lukijat Berryn ja Kunzin tunnettujen akkulturaatioteorioiden pariin. Itse yhteenvedossa teorian ja empiiristen tulosten yhteensovittaminen hieinan ontuu. Haastattelujen perusteella tekijä sai neljä erilaista selviytymistyyppiä, so. menestyjät, sinnittelijät, hengissä pysyttelijät ja eristäytyjät. Sinnittelijöistä todetaan, että he eivät ole menettäneet toivoaan kotoutumisesta. Yritin useampaan kertaan selvittää tyhjentävästi, miten kotoutumista tutkimuksessa on mitattu. Ei selvinnyt, valitettavasti.

Sivulla 89 tekijä toteaa, että ”maamme pakolaispolitiikan virallisena (alleviivaus IS) tavoitteena on pakolaisten kotoutuminen, mikä tarkoittaa, että pakolaiset tulevat tasavertaisemmiksi kansalaisiksi suomalaisten rinnalle ja säilyttävät mahdollisuuden oman kulttuurinsa ylläpitämiseen”. Raportin tekemisen aikaan maallamme ei ollut vielä virallista pakolaispolitiikkaa. Sellainen saatiin vasta lokakuussa 1997, kun hallitus julkaisi maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelmansa.

Raportissa tarkastellaan pakolaisten paluuta parilla sivulla (vrt. sivut 67–68). Suomalaisen käytännön mukaan paluun tulee olla vapaaehtoista, tapahtua turvallisissa olosuhteissa ja ihmisarvoisesti. Paluumuuttoa suunnitteleville pakolaisille ja heidän lapsilleen järjestetään paluumuuttoa tukevaa koulutusta – myös yhdistettynä perheiden kotimaan jälleerakennukseen (Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen ohjelma, s. 16).

Salmisen tutkimuksen mukaan paluu ei juurikaan ole tänne tulleille pakolaisille konkreettinen

vaihtoehto: suuri osa haastatelluista oli epävarmoja tulevaisuutensa suhteen. Paluuta toivottiin, mutta olojen pitäisi muuttua kotimaassa paluulle suotuisaksi. Useimmat sekä Bosniaasta että Kosovosta tulleet suhtautuivat melko pessimistisesti tilanteen paranemiseen kotiseudullaan. Samoin lapset olivat juurtuneet Suomeen (Salminen ss. 67–68). Saksassa ja Ruotsissa Jugoslaviasta tulleiden pakolaisten paluuta pidetään konkreettisenä vaihtoehtona: Saksahan on käynnistänyt toimenpiteet 300 000 pakolaisen palauttamiseksi. Samoin Ruotsi ylläpitää näkyvästi paluun mahdollisuutta (vrt. Svenska Dagbladetin otsikointi 18.10.1997: *Jobb kan locka bosnier att återvända*). Koska pakolaisuus tulee tulevaisuudessakin muodostamaan huomattavan osan tänne suuntautuvasta maahanmuutosta, olisi paluuprosessiin liittyvät tekijät tunnettava paremmin. Tällä ajattelen pelkästään pakolaisten omaa etua. Jos he haluvat jäädä tänne, niin sitä päätöstä on myös kunnioitettava.

Outi Salmisen työ on kokonaisuutena ottaen miellyttävä ja erittäin hyödyllinen lukukokemus. Julkaisun pitäisi kuulua ehdottomasti jokaisen maahanmuuttajien kanssa työskentelevän viranomaisen perusarsenaaliin. Salminen on tuonut hienolla tutkijanpanoksellaan virkistävän ja tarpeellisen lisän maamme vähemmistötutkimukseen.

Ismo Söderling

Françoise Gaspard: A Small City In France. Foreword by Eugen Weber. Transl. by Arthur

Goldhammer. Harvard university Press 1995. 194 p.

Françoise Gaspard teaches History at the “Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales” at Paris. She is also a former socialist deputy. She was born in Dreux, studied at Paris and was a socialist candidate at Dreux, in 1983. Dreux is a small city (according to the French standard, it is a “medium-sized” city) of more than 30 000 inhabitants. Before the elections of 1983, Dreux was internationally unknown. It got its reputation, not for its cheese or its historical sites, but because the Extreme Right got 16.7% in a local election. Since then, the Extreme Right, Jean-Marie Le Pen’s Front National has increased. The phenomenon wasn’t only a local, but a national one.

In this book, the writer tries to understand why things happened in such way. How can one explain the rise of the “Front National” in France during the last decade? Dreux is an old French city with its old church, its bell-tower, its royal chapel, its cityhall, its courthouse, its monuments of the dead, in honor of those who fell during the wars. Those monuments were first controversial, but then, they became pilgrimage sites. Each one of these sites has a symbolic in the mind of every French.

The monday market is also part of local culture: there, news and rumors are exchanged. the “opinion of the market place” reflects the views of old Dreux and its surrounding villages. The election candidates make their

obligatory swing through dreux's street fair. Dreux is a republican city with few royalists. Local elections were living illustrations of a textbook in civics or political science, exhibiting all the diversity of the French political scene. While Dreux's wealthier citizens liked to play tennis, the town's merchants and workingmen were enthusiasts of boxing, soccer or belote. Children went either to the nondenominational public schools or to the catholic private schools. Tell me what school you go to and I will tell you who you are. The old order was notable for stability, social harmony, or political serenity. On one side, there were the bosses, on the other, the workers, on one side, the catholics, on the other side, the left. There were also exceptions that proved the rule.

In the 1950's, the city's old industries were gone. Dreux's workers needed new jobs. The Radiotechnique, Renault and other companies symbolize the new industrial Dreux. Between 1950 and 1970, 25 firms opened plants in the city of Dreux alone. In many cases, they employed unskilled workers. The new companies were welcomed by local authorities as benefactors to the city. They created work and brought wealth to Dreux. They hired workers from Brittany, then from Italy, Hungary, Spain, Morocco. In 1970, for example, Radiotechnique employed 39% of foreign workers. It was not a unique case. Dreux hired also a certain number of harkis. Despite their French nationality, they didn't find a warm welcome on French soil. In 1963, some hun-

dred apartments were built for the newly arrived harkis from Algeria. It became a ghetto. They gave their children French first names in the hope that they would eventually assimilate and disappear in the melting-pot. They were still regarded as foreigners.

Between 1954 and 1975, the population doubled because of the industrialisation (from 16.818 to 33.095 in 1975). It was not until 1971 that municipal officials first began to show signs of anxiety about the influx of immigrants. In July 1971, a reporter from "Le Monde" came to Dreux to investigate. He reported that major Cauchon felt that "the foreign population had reached the danger level." He also reported a Dreux employee who preferred to remain anonymous: "Either the government will have to provide facilities for dealing with the new arrivals, or my factory will have to slow production for lack of manpower and possibly emigrate at some point in the future."

In 1971, antiforeign feeling was more a vague attitude than an ingrained opinion. In 1976, the real crisis hit and the number of unemployed grew dramatically. In less than 10 years (1975-1985), many people who lost their jobs in Dreux lost them permanently. In 1974, France closed its borders to foreigners. In January 1990, 11 573 foreigners lived in Dreux: the double of the number living in 1975. Dreux, like the rest of France is a melting-pot in which it takes time for the old and the new to mix. The "immigrant question" tends to mask the social question, and even more, the question of the

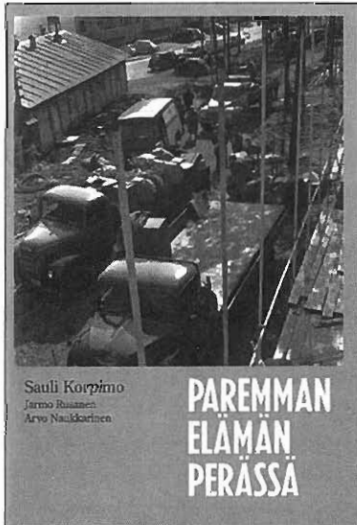
deep changes that French society had undergone. Humanist cant is no sense an answer to society's needs. Antiracist speeches, however necessary and laudable they may be, do not constitute a policy. In attempting, for the sake of convenience, to "ethnicize" social issues and problems, politicians run the risk of certain lobbies. In 1987, in Dreux, the National Front was born as a political force. Since then, it has been climbing steadily. Who is to blame? Dreux is a bad exemple. Some blame the politics, some blame S.O.S Racisme. The rise of National Front is blamed on everyone.

The party's success is perceived as an anomaly. It has played upon feelings of xenophobia, racism and antisemitism. In France, bureaucrats and politicians tend to be distrustful to the people. The country's politicians have demonstrated no spontaneous will to eliminate it from their midst. But more than that, those who have chosen to combat it, with undeniable sincerity, have only exposed their uncertainties and differences. The intellectuals also failed to establish a common front against Le Pen. It was not until the desecration of Carpentras, that group of academics came together to denounce "those who call themselves revisionists and who are nothing but falsifiers of history." The press also failed against Le Pen after his first antisemitic attacks on certain journalists. And it is true that even some groups founded expressly to combat the ideas of the Extreme Right sometimes give the impression that they spend

more time and energy attacking one another than carrying at their supposed mission (France Plus, S.O.S Racisme).

Nowadays, four towns in France have a mayor from the Front National. In these towns, some books have been censored, some associations can't work, some people have been layed out. There is also a deputy of the National Front at the National Assembly. Foreign reporters follow regularly the political situation in France. The rise of the Extreme Right has been possible in France, but if we aren't aware of it, it can happen everywhere.

Nadine Niemelä

Sauli Korpimo: Paremmän elämän perässä. Kartat ja kommentit Jarmo Rusanen ja Arvo Naukkarinen. Kunnallissalan kehittämissäätö. Helsinki 1996. 112 s.

Kunnallissalan kehittämissäätö on julkaissut keskustelupohjaksi

mielenkiintoisen arvioinnin, jossa aluksi kuvataan, miten Suomen asutus- ja yhdyskuntarakenteen viime vuosikymmenien poikkeuksellisen rajut muutokset on koettu esimerkeiksi valituilla muuttotappio- tai muutto-voittoalueilla. Miten esimerkkikohteet ja haastateltavat on valittu, ei sensijaan ole kerrottu. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen dosentti Jarmo Rusanen ja professori Arvo Naukkarinen ovat laatineet tilasto- ja vertailuarvioinnit tapahtuneesta ja sen seurauksista. Lopuksi julkaisija kysyy, mitä olemme oppineet, mihin ja miten voimme vaikuttaa tulevassa kehityksessä ja lupaa etsiä vastauksia.

Sauli Korpimon kuvausosassa kerrotaan muutoksen vaikutuksia esimerkkikohteitten asukkaisiin. Niistä voisi pelkistetysti todeta päättäjien yleensä tehneen joko ajoitukseltaan tai suunnaltaan virheellisiä ratkaisuja, jotka ovat useimmiten vain kasvattaneet asukkaitten vaikeuksia sopeutua muutoksiin. Tästä huolimatta nämä näyttävät sen kuitenkin tehneen yllättävän hyvin ja ovat kaikesta huolimatta suhteellisen tyytyväisiä elämäänsä ja ympäristöönsä. Poikkeuksiakin tietysti on.

Muuttotappioalueita esimerkkikohteista ovat Ahjola, Juua, Haukipudas ja Ilomantsi. Näissä kaikissa annetaan asutustoiminnan tavoitteista eri vuosikymmenillä osin ristiriitainen osin varsin lohduton kuvaus: elintarviketulan torjumiseksi tehdyt ratkaisut myöhästivät niin 20- kuin 50-luvuillakin ja poliittiseksi tavoitteeksi väitetty kommunismin vastustaminen tuotti päinvastaisen tuloksen. Yhteiskunnan kustannuksella peltoa raivattiin, kun

sitä oli jo liikaa eikä siihen enää kukaan uskonut. Kun hyvät tiet ja televisio ”toivat maailman nuorten ulottuville, he halusivat sinne ja lähtivät myös”. Lähes kaikki eri aikoina kokeillut uudet toimet ovat täällä aina epäonnistuneet.

Ahjola on esimerkki yhteiskunnan asutustoiminnasta, joka eli vain kahden sukupolven ajan ja josta jatkamassa on enää kymmenkunta alle 15-vuotiasta. **Juuan** esimerkissä on vastaavia piirteitä siitä huolimatta, että kylässä yritystoiminta jatkuu. Kunnanjohtajan virallinen optimismi ei asukasta vakuuta. Kieltämättä siinä onkin samoja toiveajattelun piirteitä kuin Ahjolan kehitysarvioissa. **Haukipudas** on edellisiin nähden teollistunein esimerkki: kolme isoa sahaa, iso tekstiilitehdas sekä niitten seurauksena syntyneet monet pienyritykset ja satama ovat kaikki hiljentyneet. Tekstiilitehtaan tiloihin on saatu Nokia ja sen varaan liuta alihankkijoita, mutta jälleen ollaan ajautumassa yhden alan varaan. ”Mitäs sitten kun kännykkä on vanhanaikainen?”

Ilomantsin Pogosta on kuin esimerkki väärästä ympäristö- ja rakennesuunnittelusta. Ilomantsin valtuusto päätti 60-luvun uudenihannon huumassa hylätä vanhaa kyläraittia muistuttavan kauppakeskuksen ja rakentaa ”kehityksensä moottoriksi ja symboliksi” modernin kaupunkimaisen keskustan, joka valmistuttuaan valittiinkin vuoden 1970 Pohjois-Karjalan viihtyisimmäksi kyläksi. Ei kestänyt kuitenkaan montaa vuotta, kun keskustankin kasvu oli pysähtynyt sen imettyä sivukylät tyhjiksi ja kunnan asu-

kasluku oli laskenut lähes puoleen. Kukoistus kesti yhden sukupolven.

Kasvualueista ovat esimerkiksi Vetelin Nykänen, Oulunsalo, Vantaan Koivukylä ja Hyvinkään Paavola. **Nykänen** on muista täysin poikkeava esimerkki. Ilman yhteiskunnan tukea kunnan rajalle kasvaneen yhden yrityksen varaan rakentuneen uuskyllän menestys on todistamassa, ”että jos osaa hommansa, pärjää ilman tukiakin” yhteiskunnan byrokratiasta huolimatta. Yrittäjä uskoo, että sivukylillä menestyisivät yhtä hyvin muunkin alan yritykset. ”Tietotekniikan ansiosta välimatkojen merkitys katoaa ja omatoimisuuden ja aloitteellisuuden kasvaa.”

Oulunsalo, Klaukkala ja Koivukylä taas ovat kaikki naapurinsa siivellä voimakkaasti kasvavia nukkumakylä. **Oulunsalo** on esimerkki nuorten ihmisten kunnasta, jonka kasvutekijöinä mainitaan, paitsi sijainti, myös lestadiolainen herätysliike, joka hoitaa kaiken! ”Asukkaat eivät juuri vaadi kunnalta mitään”. Oikeampi sana saattaisi olla ”huoli”, vaikka 30 % valtuutetuista ja kunnanjohtaja kuten pappikin ovat saman liikkeen piiristä. Eräs Oulusta Oulunsaloon palannut asukas ei ”pysty sanomaan kehityksessä mitään kielteistä”, vaikka kunnan ”suruttomat” väittävät, että ”ilmapiirin vapaamielisyydessä olisi parantamisen varaa”.

Jos **Klaukkala** oli pääkaupunkiseudun kasvupaineessa kiireesti pikasuunnittelulla kyhätty, niin **Helsingin maalaiskunnan Koivukylä** oli sitäkin perusteellisemmin ideoitu ja suunniteltu. Parhaiten asiantuntijoiden avulla

siitä piti tulla väljien puutarha-kaupunki- ja steriilien betonibunkkerilähiöiden vastapainoksi: hyvin toimiva ja hyviä palveluja 100 000 asukkaalle tarjova ”nuorten modernien kaupunkilaisen moderni kivikaupunki”. Tunnukseensa: ”kompakti kaupunki, kontaktikaupunki” Koivukylän suunnittelijat lupasivat tiiviisiin kortteleihin sijoitettuja, 3-kerroksisia taloja, joitten ensimmäiset kerrokset olisivat täynnä pikkuputiikkeja. Korttelien keskustat olisi varattu aikuisten lämmitettyiksi oleskelu- ja lasten leikki- pihoksi ja osa katettaisiin elämää kuhiseviksi kävelykaduiksi. Sauli Korpimo väittää, että ”Suunniteljoilla oli huikeita näkyjä ja kaikei taitoakin, mutta he eivät tunteet kasvun rajoja ... sen takia suunnitelmat pettivät ja Koivukylästä tuli sellainen kuin se nyt on”, sekä edelleen, että lopulta ”kaupunki tunnusti todellisuuden: Koivukylästä ei tulisi seudun palvelukeskusta.” Unelmakylästä ei tullut juppikaupunkia, ei edes kunnan lähiötä, vaikka 12-kerroksista taloista syntyikin ”kaupunkikuvallista dramatiikkaa”.

Suomen lähivuosien rakenne- muutoksia arvioivalta teokselta olisi kuitenkin edellyttännyt, varsinkin Oulun yliopiston maantieteen laitoksen toimittamassa osassa, vähän syvällisempää pohdintaa myös Koivukylän osalta siitä, miksi suunnitelmat pettivät. Ei ollut kysymys suunnittelijoiden tai kunnallisten päättäjien asiantuntemattomuudesta. Syitä on etsittävä kauempaa, ylempää. Etelä-Suomen keskusten, myös Koivukylän, kehitysarviot olisivat toteutuneet ja ehkä ylittyneetkin, jos kehityksen olisi sallittu ede-

tä luonnollista kulkuaan. Valtakunnallisessa aluepoliittisessa päätöksenteossa satsattiin sensijaan ns. kehitysaluepolitiikkaan yhä enenevästi valtion voimavaroja niin, että suuralueitten välinen muuttovirtojen kulku saatiin lopulta ainakin tilapäisesti tyhetytymään tai rajoittumaan osaluueitten sisäisiksi. Vaikka kirjan alussa ansiokkaasti kuvataan sitä, miten muutos koettiin muuttotappio- ja muuttovoittoalueilla, ei harjoitettua hyvin voimallista valtakunnallista muutoksen ohjausta juuri käsitellä. Koivukylän osaltakin tyydytään vain toteamaan, että vaikka siitä ei sellaista tullutkaan kuin luvattiin ja vaikka osa väestöstä onkin muuttanut pois, osa pitää sitä kuitenkin kunnollisena asuinpaikkana, jossa voi odottaa eläkepäiviään ja haaveilla Mikkeliin muutosta.

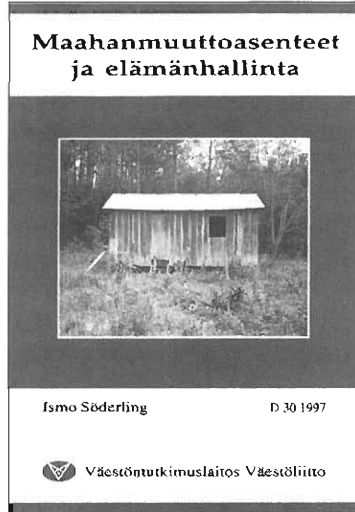
Koivukylästä ei tullut juppikaupunkia. Ainakin lähes sellainen sensijaan tuli **Helsingin Kalhioista**, vanhasta työläiskaupunginosasta, joka on poikkeuksellisen muuttotappioalueen kuvaus. Siellä henkinen muutos on ollut ehkä vielä aineellistakin rajumpi. Tiheästi pikkuasunnoin rakennetussa kaupunginosassa väestön lasku lähes puoleen on konkreettisesti tuonut asumistason nousun varsinkin kun se osuu ajankohintaan, jolloin rakennuskanta muutoinkin oli saneerausissä ja muoti vielä ihannoit vanhaa rakennusympäristöä. Tosin jotkut kokevat sen turvattomaksi ”Helsingin kaupungin takapuoleksi”.

Viimeiseksi kaksi negatiivisimmin kuvattua esimerkkiä. **Hyvinkään Paavolasta** luodaan kuva voimakkaan teollistumiskauden tyypillisenä pahoinvoin-

tilähiönä. Sinne ei kotiuduttu. Sinne muutettiin ja sieltä lähdettiin. Kadulla eläminen nuoriso on kuitenkin ikääntynyt ja rauhoittunut, mutta asukkaat eivät vielä tunne toisiaan eikä lähiötä kotiseudukseen. Vastaava kuva annetaan **Uudestakaupungista**. Kuvauksessa heijastuvat ehkä eniten kokijan yksilölliset tunteet. Vaikka elintason nousu aluksi oli todella huikea, romahduksen jälkeinen kuva saa alusta asti pettymyksen sävyn. Eivät vain uuskaupunkilaiset vaan koko länsisuomalaiset saavat ”kylmäkiskoisen ja työkeän” leiman, vaikka samaan aikaan todetaan, että suurin osa väestä oli ympäri maata tulleita, niin että kaupungin kaduilla puhuttiin lähes kaikkia Suomen murteita. Kuvastuva katkeruus juontunee ennen muuta loistavan nousun katkeamisesta johtuneesta pettymyksestä, sekä asuntoinvestoinneista, jotka estävät paluumuuton nyt ihanana mielessä väkkyvään Savoona.

Jarmo Ruuskasen ja Arvo Naukkarisen luku: ”Miten Suomi muuttui”, jää monelta osin tilastokartoin havainnollistetuksi kuvaukseksi muutostapahtumasta valtakunnan eri osissa. Analyysit ovat kuitenkin ensisijassa toteavia ja vertailevia, jossain määrin kehitysarvioiteja. Sensijaan vaikuttamis- ja keinoarvioiteja on varsin säästeliäästi. Kun kirjassa on varsin tiukkaa arvostelua yhteiskunnan tähänastisista toimenpiteistä, olisi ”mitä tästä opimme” -kysymykseen odottanut selkeämpää vastausta. Ellei siksi lueta rivien välistä omatoimisen yrittämisen kannustamista muun muassa ohjausta vähentämällä!

Raimo Narjus

Ismo Söderling: Maahanmuuttoasenteet ja elämänhallinta. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 30/1997. Väestöliitto, Helsinki 1997. 52 s.

Ismo Söderling on tässä tutkimuksessa halunnut toisaalta verrata suomalaisten ulkomaalaisasenteita vuonna 1995 Magdalena Jaakkolan vuosina 1993 ja 1987 saamiin tuloksiin, toisaalta selittää näitä ulkomaalaisasenteita ihmisten elämänhallinnan määrällä. Sinänsä Suomessa tarvittaisiin jo kipeästi uutta perusteellista tutkimusta suomalaisten ulkomaalaisasenteista. Söderlingin kirjan alaotsikot kertovat kuitenkin hyvin pitkälle, mistä tässä tutkimuksessa on kyse. Sekä teoreettisesti että empiirisesti kyseessä on ”ekskursio” eli retki tekijän kannalta ilmeisesti melko uuteen maisemaan. (Tosin otsikointi on paikka paikoin myös harhaanjohtavaa; esimerkiksi empiirisessä osassa otsikko ”Maahanmuuttoa selittävät tekijät” viitanee pikemminkin teki-

jöihin, jotka selittävät asennoitumista maahanmuuttoon.)

Saatteeksi tarkoitettut Havukka-ahon ajattelijan mietteet synnyttävät lukijassa vääriä mielleyhtymiä eivätkä sovi ollenkaan kirjan käsittelemään teemaan. Tutkimuksen ensisivutkin johtavat lukijaa hieman harhaan: Vaikka maahanmuutto Suomessa onkin kasvanut nopeasti ja tapahtunut taloudellisen laman aikana, Suomessa on edelleen sekä suhteellisesti (alle 2%) että absoluuttisesti (n. 77 000) vähemmän maahanmuuttajia kuin muissa Euroopan maissa, jopa Islannissa. Tämän sanomatta jättäminen antaa lukijalle saman kuvan kuin joukkotiedotusvälineet: me olemme ”hukkumassa” maahanmuuttajiin.

Tutkimuksen otoksesta lukija saa tietää vain sen koon (”tutkimuksen piiriin kuului” 1500 henkilöä, s. 8), vastausprosentin (52%) ja demografisen rakenteen, joka on koko väestöä vastaava. Epäselväksi jää mm. koska otos suoritettiin ja millä kriteereillä (esim. oliko otos edustava, satunnainen, systemaattinen jne.). Kuitenkin tällaiset seikat vaikuttavat ratkaisevasti tulosten yleistettävyyteen ja varsinkin vertailun luotettavuuteen. Tutkimuksen eräänä päätarkoituksena on verrata suomalaisten asenteita Magdalena Jaakkolan vuonna 1993 keräämään aineistoon, ja siksi Söderling vakuuttaa (sivulla 19), että ”vertailtavuuden säilyttämiseksi muuttajat ja niiden luokitukset on tehty mahdollisimman yhtenevästi Jaakkolan (1995) tutkimusten kanssa”.

Kuitenkin vain tarkka selvitys aineistojen, aineistonkeruun ja

analyysimenetelmien vertailukelpoisuudesta antaisi lukijalle mahdollisuuden arvioida, onko näin todella menetelty. Sivulla 19 antamaansa varoitusta, ”liian yksityiskohtaista ajallista vertailua on syytä välttää”, Söderling ei kirjassaan itse noudata, vaikka hän satunnaisesti puhkeaaakin toteamaan, että ”tarkastelu on toki vain suuntaa antava” (s.22). Esimerkiksi sivulla 25 Söderling vertaa omia tuloksiaan suoraan Jaakkolan tutkimuksiin, ja siinäkin on epätarkkuuksia; Jaakkolan tutkimuksessa nuoret eivät suhtautuneet muita ikäryhmiä positiivisemmin työvoiman maahanmuuttoon, kuten Söderling antaa ymmärtää (Jaakkola 1995, s.42). Samalla sivulla Söderling myös sivuuttaa kysymysten muotoilujen erot. Esimerkiksi Jaakkola kysyi montako ulkomaalaista tuntee, Söderling puolestaan ulkomaalaisten ystävien lukumäärää.

Teoreettisessa ”ekskursiossaan” Söderling käsittelee ensin monia kulttuurien kohtaamiseen liittyviä käsitteitä – akkulturaatiota, kulttuurirelativismia jne. Näitä käsitteitä hän kuitenkin vain sipaisee, ja välillä hieman huolimattomasti. Lähdeluettelokaan ei aina anna lukijalle mahdollisuutta tarkistaa käytetyn tiedon luotettavuutta, koska lähteistä on tieteellisestä käytännöstä poiketen jätetty julkaisija pois. Vakavampi puute on kuitenkin käytettyjen teoreettisten käsitteiden mielivaltainen venyttäminen:

Vaikka sekä maahanmuuttajat että valtaväestö joutuvat jossakin mielessä sopeutumaan eri kulttuurien kohdatessa, akkulturaatio on kuitenkin ilmiö, jota käytetään kuvaamaan käytännössä eniten

sopeutuvaa osaa eli maahanmuuttajia. John Berryn akkulturaatiomalli ei siten ollenkaan sovi kuvaamaan 99 % valtaväestön asennoitumista pienempien maahanmuuttajaväestöön. Berryn maahanmuuttajille tarkoitettu kysymys ”onko oman kulttuurin säilyttäminen tärkeää” kuulostaa suomalaisille esitettynä aivan siltä, kuin piskuinen maahanmuuttajaväestömme jotenkin uhkaisi suomalaisia kulttuuria! Pelkkien spekulatioiden varaan jää myös Söderlingin analyysi Suomesta kulttuurirelativistisena ja assimiloivana yhteiskuntana, jonka ihannetavoitteina voisi olla integraatioon ja kulttuuriluralismiin pyrkivä monikulttuurinen Suomi (s.12). Vaikka ihanteista olisikin samaa mieltä, analyysi Suomen nyky-tilanteesta olisi vaatinut vahvempaa näyttöä.

Hieman paremmin Söderling selviää ennakkoluuloisuuteen liittyvistä käsitteistä, joskin alaviiteissä olevat, tieteellisiin lähteisiin perustuvat täsmennykset olisivat hyvin voineet kuulua varsinaiseen tekstiin. Lähdekirjallisuuden kirjavuus aiheuttaa kirjavuutta tekstissäkin; poliittisia muistioita, sanakirjaa ja tieteellisiä julkaisuja käytetään yhtä luotettavina lähteinä teoreettisia käsitteitä määriteltäessä. Tämä lie neekin selitys sille, että tekijä sotkee syrjinnän ja ns. positiivisen diskriminaation käsitteet toisiinsa väittäessään syrjinnän tarkoittavan ”myös jonkun ryhmän suosimista” (s.13). Yllättävintä on kuitenkin, ettei Söderling esitä minkäänlaisia lähteisiin perustuvia perusteluja pääväitteelleen ”jos (ulkoisen) elämänhallinnan kohdalla esiintyy vajetta, on ole-

tettavaa että sillä on yhteys asenneilmastoon. ...maahanmuuttoasenteet ovat yhteydessä ... elämänhallinnallisiin tekijöihin” (s.15). Sivulla 16 esitettävästä kaaviosta (”Elämänhallinta ja maahanmuuttoasenteet – alustava paradigma”) huolimatta, tutkimusta ohjaava ”paradigma” ja sen perustelut jäävät siten lukijalle epäselviksi. Tekijä ilmoittaa kuitenkin muitta mutkitta, että ”yhteiskunnalliset tekijät otetaan annettuina” (s.15).

Sivulla 17 alkava ”empiirinen ekskursio” on Söderlingin raportin ensimmäinen tulososa. Viimeistään tässä, verratessaan suoraan omia tuloksiaan Magdalena Jaakkolan vuosina 1987 ja 1993 saamiin tuloksiin, Söderlingin olisi kuitenkin ehdottomasti pitänyt tuoda esille kaikki mittaustapaan, aineistoon ja aineistonkeruuseen liittyvät eroavuudet. Jaakkolan tutkimukset kohdistuivat kaikkiiin 15 v. täyttäneisiin suomalaisiin, Söderlingin aineisto koostui 18–75-vuotiaista (tämä mainitaan vasta sivulla 22) jne. Tärkeä ero on vastausvaihtoehtojen määrä. Söderlingillä niitä oli vain kolme kun taas Jaakkolan tutkimuksissa käytettiin viisiporista vastausasteikkoa.

Tätäkin eroa lukija ei pääse toteamaan, koska Söderling ei sitä kerro, eikä hän tuloksissaan esitä eri ajankohtien koko vastausjakamaa. Vastausvaihtoehtojen ero aiheuttaa huomattavia eroja ”ei osaa sanoa” -vaihtoehdon käytössä. Kun vastausvaihtoehtoja on vähemmän, tähän vaihtoehtoon turvaudutaan useammin. Kysymysten sanamuotojen ja vastausvaihtoehtojen erojen ohella myös kyselytavat

poikkesivat toisistaan; Söderlingin tutkimus oli postikysely, kun taas Jaakkolan tutkimukset olivat haastattelututkimuksia. Edellisessä on jälkimmäisiä huomattavasti helpompaa antaa ”en osaa sanoa”-vastauksia. Söderlingin ”selvästi havaittava muutos” eli ”vastaajien epätietoisuuden lisääntyminen vuodesta 1993 vuoteen 1995” (ss. 13, 26) on siten kokonaan selitettävissä menetelmäeroilla, eikä johtopäätöksiä ”neuvottomuuden” todellisesta lisääntymisestä voida vetää. ”Ei osaa sanoa”-vastausten suosio aiheuttaa tuloksiin myös toisen vinouman; se automaattisesti pienentää kaikkia muita prosenttilukuja saman kysymyksen kohdalla. Tulosten luotettavuutta heikentää myös se tosiasia, että ”ei osaa sanoa”-luokkaa välillä käytetään yhdistettynä toiseen luokkaan, välillä omana luokkana (esim. viimeisessä tulososassa ss. 40, 43, 44). Vastausvaihtoehtojen erojen (ja virhetulkintojen, ks. alla) vuoksi Söderlingin sivulla 48 esittämään keskeiseen johtopäätökseen asenteiden selvästi kiristymisestä vuosien 1993 ja 1995 välillä ei voi täysin luottaa.

Söderlingin tutkimuksessa suhtautumista pakolaisten maahanmuuton määrään selittävät merkittävästi koulutustaso, sosioekonominen asema, usko Jumalaan ja ulkomaisten ystävien lukumäärä. MCA-analyysseissä ihmetyttää ”ei osaa sanoa”-vaihtoehdon yhdistäminen ”saman verran kuin nykyisin”-vaihtoehtoon. Sivulla 27 lukija hämmastelee Söderlingin päättelyn loogiikkaa: Söderlingin mukaan suomalaisten mielipide siitä, että ulkomaalaiset tulevat maahamme

vain hyödyntääkseen sosiaalietujamme, olisi ”kovetessaan selvästi lähestynyt ruotsalaisten mielipidettä”, kun se taulukon mukaan koveni vain vuodesta 1987 vuoteen 1993 mutta pehmeni selvästi uudelleen vuonna 1995 (myös ”ei osaa sanoa”-vaihtoehdosta riippumatta). Itse asiassa suomalaisten asenne pehmeni vuodesta 1993 vuoteen 1995 miltei ruotsalaisten mielipiteen tasolle! Söderling jättää myös mainitsematta, että vastausvaihtoehdot ”enemmän/vähemmän kuin nykyään” toki merkitsevät aivan eri asioita Suomessa ja Ruotsissa, jossa vastaanotettujen pakolaisten määrä on kaiken aikaa ollut sekä absoluuttisesti että suhteellisesti paljon suurempi kuin Suomessa.

Söderlingin väite (s. 19), jonka mukaan asuinympäristö olisi Suomessa vahvempi selittäjä suhtautumisessa työvoiman kuin pakolaisten maahanmuuttoon, on selvästi väärä. Kyseinen muuttuja ei taulukkojen mukaan selitä merkittävästi kumpaakaan asennetta. Virheellisiä ovat myös kaikki muut johtopäätökset, jotka perustuvat tilastollisesti ei-merkittävien muuttujien vaikutukseen (mm. puoluesidonnaisuus pakolaisasenteiden kohdalla ja kaikki selittävät muuttujat paitsi sosioekonominen asema työvoima-asenteiden kohdalla). Muuttujaa (esim. ikää), jonka vaikutus asenteisiin on selvästi ei-merkittävä, ei voida sanoa ”toiseksi tärkeimmäksi selittäjäksi” (s. 23), oli MCA-analyysin beta-kerroin minkäläinen tahansa. Tällaista piittaamattomuutta tieteellisistä säännöistä ei Söderlingiltä osaisi odottaa. Se on luonteeltaan paljon vakavampaa

kuin pelkät huolimattomuusvirheet, joita edustaa esim. viittausvirhe Anders Langeen (1995) sivuilla 26 ja 27; viitataan sivuille 61 ja 62, vaikka oikeat sivut ovat 62 ja 63.

Toisessa tulososassa Söderling käsittelee ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan vaikutusta ulkomaalaisasenteisiin. Tämän hän tekee siitakin huolimatta, että ”alkujaan tutkimusta suunniteltaessa sisäistä elämänhallintaa koskevat muuttujat jäivät osittain muodostamatta” (s. 34). Käsitteellisesti Söderling kuitenkin sotkee elämänhallinnan ja kontrolliodotukset toisiinsa. Antonovskyn (1988) sisäinen elämänhallinta ja Rotterin (1966) sisäinen kontrolliodotus ovat eri asioita, mikä ei ehkä tule tarpeeksi esille Söderlingin käyttämissä, Antonovskya ja Rotteria lainaavissa suomalaisissa raporteissa. Söderling nojautuu lähinnä suomalaisiin tutkijoihin myös liittäessään sisäisen elämänhallinnan mm. elämäntyytyväisyyteen, henkisten, eettisten ja uskonnollisten päämäärien toteutumiseen, kykyyn sopeutua ja katsoa asioita parhain päin, sekä voimakkaaseen itsetuntoon (ss. 28–29). Todella ihmeellinen ja kaikkien tieteellisten sääntöjen vastainen on Söderlingin väite, jonka mukaan hän voi ”tulkita ihmisen sisäisiä, elämää ohjaavia näkemyksiä” (s. 34) kyselyssään käyttämiensä kysymysten perusteella. Näitä kysymyksiä kun on vain kolme (”pelkään ihmisten pettyvän minuun, jos he saavat todella tietää, millainen olen”, ”mitä mieltä olet tulevaisuudestasi yleensä” ja ”mitä mieltä olet elämästäsi kokonaisuutena”), ja näistä koos-

tuvan summamuuttujan reliabiliteettikerroin (Cronbachin alfa) niinkin alhainen kuin .525 (ss. 35–36).

Ulkoisen elämänhallinnan mittariksi Söderling valitsee yksinkertaisesti käyttämiään sosioekonomista asemaa kuvaavia muuttujia; asemaa työelämässä, koulutusta ja taloudellista tilannetta. Tämäkin valinta nojautuu puhtaasti suomalaisten tutkijoiden analyysihin, joista ei voi sanoa muuta kuin, Söderlingin mukaan Olavi Riihistä lainaten, että ”jaoteltu ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan ei näytä ongelmattomalta” (s. 29). Ulkoista elämänhallintaa Söderling mittaa viidellä kysymyksellä, joista kolme koskee työllisyystilannetta, ammattiasemaa ja koulutustasoa ja kaksi vastaajan tyytyväisyyttä aineelliseen elintasaansa (mm. kulutusmahdollisuuteensa ja asumiseensa) sekä taloudelliseen tilanteeseensa (tuloihinsa). Niinkin alhaisena kuin .564 (s. 34), tämänkään summamuuttujan reliabiliteettikerroin (1. luotettavuus) ei yllä edes kohtuulliselle eli normaalille tieteelliselle vähimmäistasolle, joka on .70. Miten kukaan itseään kunnioittava tutkija voi tällaisten muuttujien perusteella jakaa tutkimusaineistonsa kahtia ”hyvän” ja ”huonon” ulkoisen (s. 33) tai sisäisen (s. 36) elämänhallinnan ryhmäksi, saati vielä vetää tuloksista johtopäätöksiäkin?

Johtopäätökset perustuvat nimittäin puhtaasti ihmisten tyypittelyyn yllä kuvattujen summamuuttujien perusteella. Ristiintaulukoinnilla Söderling kutsuu ”menestyjiksi” molemmilla muuttujilla ”hyviksi” luokiteltu-

ja ihmisiä ja ”häviäjiksi” molemmilla muuttujilla ”huonoiksi” luokiteltuja. ”Huonolla” ulkoisella mutta ”hyvällä” sisäisellä elämänhallinnalla varustettuja Söderling kutsuu ”selviytyjiksi”, mutta täydelliseksi arvoitukseksi jää, miksi ”huonolla” sisäisellä mutta ”hyvällä” ulkoisella elämänhallinnalla varustettuja kutsutaan ”raami-ihmisiksi”. Sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan summamuuttujien yhdistäminen kään ei pelastanut heikoista reliabiliteettikertoimista (yhdistetyn kousiosioisen muuttujan alfa-kerroin oli sekun vain .662), joten tällaisen muuttujan käytöstä Söderling luopui.

Söderling tarkastelee tyyppiensä ominaisuuksia yksi muuttuja kerrallaan, mutta vaikka hän itse varoittaa eri muuttujia koskevien tietojen yhdistämisestä (s. 37), hän kuitenkin heti seuraavalla sivulla kuvaa tyyppejään juuri yhdistelemällä tyyppikohtaisesti tietoja mm. ryhmän ikäjakaumasta, koulutustasosta, äänestyskäyttäytymisestä, työllisyystilantesta ym. Miksi lausua varoituksia, joita ei itse noudata? Tutkijana Söderling tietää varmasti, että vastuu tulosten tulkinnasta on tutkijalla, ei tulosten lukijalla.

Tämä koskee myös Söderlingin raportin viimeisiä tulososia, joissa hän tarkastelee itse luomiensa elämänhallintatyyppien suhtautumista pakolaisten vastaanottoon ja rasistiseen väittämään (”eri ihmisten välillä on rotuihin perustuvia älykkyyseroja”). Tulkitsemalla viimeksimainitun väittämän kohdalla ”ei osaa sanoa” -vastausta rasistiseksi, Söderling saa vastausluokkia yhdistelemällä ”häviäjät” rasisti-

semmaksi kuin muut tyyppinsä. Tällöin hän unohtaa, että vastausvaihtoehtoa ”ei osaa sanoa” käytetään monesta eri syystä, joista rasismi on vain yksi.

Kun tiedetään, että Magdalena Jaakkolan tutkimuksissa nimenomaan koulutus oli ulkomaalaisasenteita kaikista voimakkaimminkin selittävä yksittäinen muuttuja, ja kun tiedetään, että ”hyvän ulkoisen elämänhallinnan” omaavia ”raami-ihmisiä” ja ”menestyjiä” erotti ”huonon ulkoisen elämänhallinnan” ”selviytyjistä” ja ”häviäjistä” nimenomaan koulutus (erittäin merkitsevästi), Söderlingin johtopäätös ns. ”ulkoisen elämänhallinnan” suuri vaikutus ulkomaalaisasenteisiin (s. 44) voi olla hyvinkin triviaali seuraus koulutuksen vaikutuksesta.

Mitään uutta ja mullistavaa elämänhallinnan käsite ei siten anna ulkomaalaisasenteiden tutkimukselle, Söderlingin sivulla 49 esittämästä kauniista syy-yhteyskaaviosta (”Ulkoisen elämänhallinnan dominanssi-mallista”) huolimatta. Vedetyt johtopäätökset eivät Söderlingin yhteenvedossa (tai mallissa) perustu tieteellisesti vedenpitäviin tuloksiin, joten niitä lukiessa on syytä ottaa Söderlingin aikaisemmin raportissaan esittämät varoitukset vakavasti. Herää kysymys, kenelle tämä raportti on kirjoitettu, ja miksi. Viranomaisille? Suurelle yleisölle? Kaikilla tiedon käyttäjillä on kuitenkin samanlainen oikeus luotettavaan tutkimustietoon. Malliksi alan uudelle tutkijasukupolvelle tämä teos ei ainaakaan sovellu.

Karmela Liebkind